

BİBLİYOGRAFYA :

H. C. Lea, *Histoire de l'inquisition au moyen-âge* (trc. S. Reinach), Paris 1900, I-II; a.mf., *A History of the Inquisition of Middle Ages*, New York 1922, I, 222; DCR, s. 53-54; J. Gardner, "Inquisition", *The Faiths of the World*, New York, ts., II, 137-139; Y. Dossat, "Inquisition", *New Catholic Encyclopaedia*, London 1967, VIII, 535-540; Cecil Roth, "Inquisition", *EJd.*, VIII, 1380-1408; Bernhard Blumenkraz, "Innocent", a.e., VIII, 1375-1376; E. Vacandard, "Inquisition", *ERE*, VII, 330-336; R. C. Finucane, "Inquisition", *ER*, VII, 251-255; D. M. Swetschinski, "Marranos", a.e., IX, 210-218.

KÜRŞAT DEMİRCİ

ENİS MEVLEVİ

(ö. 1159/1746)

**Osmanlı hattatı
ve Kahire Mevlevihânesi şeyhi.**

Edirne'de doğdu. Asıl adı Abdullah'tır. Medrese tahsilini tamamladıktan sonra Edirne Mevlevihânesi Şeyhi Enis Receb Dede'ye intisap etti ve ona mensubiyeti sebebiyle Enis Mevlevî diye tanındı. Enis Receb Dede'den hilâfet aldıktan sonra Mısır'a giderek Kahire Mevlevihânesi'ne şeyh oldu. Hat sanatını Mısır'ın tanınmış

hattatlarından Muhammed Nürî el-Mısırî'den öğrendi. Bu arada hac vazifesini yerine getirdi. Sülüs ve nesih yazılarındaki başarısı sebebiyle zamanının önde gelen hattatları arasına giren Enis Mevlevî, irşad görevinin yanı sıra çeşitli ülkelerden gelen müslüman talebelere hat sanatını öğreterek Osmanlı hat üslubunun diğer İslâm ülkelerinde yayılmasına hizmet etti. Şeyh Ahmed, Şeyh Mustafa Dede b. Muhammed, Mîr İskender b. Ebû Bekir Paşa, Mîr Süleyman Ebû Bekir gibi meşhur hattatlar onun talebeleridir.

Vefatında Kahire Mevlevihânesi'ne defnedilen Enis Mevlevî için Müstakimzâde, "Yazar bâbâ-yı kalem levh-i kabre târihin / Enis Dedem ede bâkide hüsn ü hattı celîs" ta'miyeli beytini tarih düşürmüştür.

Suyulcuzâde Mehmed Necîb, III. Ahmed ve I. Mahmud dönemlerinde Enis Mevlevî ile görüştüğünü, onun pek çok mushaf-ı şerif ve kıta yazdığını kaydeder. 1138 (1725) yılında yazdığı bir *Delâ'ilü'l-ğayrât* nüshasının eline geçtiğini söyleyen Ahmed Bâdî Efendi de Enis Mevlevî'nin çok sayıda eser istinsah ettiğini bildirir. Türk ve İslâm Eserleri Mü-

zesi'ndeki (nr. 398) 1155 (1742) tarihli bir mushafı ile Kubbealtı Kültür ve Sanat Vakfı Ekrem Hakkı Ayverdi Hat Koleksiyonu (nr. I/17) ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde (Hazine, nr. 2299/12) bulunan iki sülüs-nesih kıtası, onun hat sanatında ulaştığı seviyeyi gösteren önemli örneklerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Suyulcuzâde, *Devhatü'l-küttâb*, s. 86; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 291; Murâdî, *Silkü'd-Dürer*, Beyrut 1988, III, 116; Ahmed Bâdî Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, Beyazıt Devlet Ktp., nr. 10391-10393, II, 107, 371; Rifat Osman, *Edirne Rehnümâsı*, Edirne 1336, s. 98; Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, İstanbul 1940, s. 265; Tâhir el-Kürdî, *Târîhu'l-ğayrât* 'Arabî ve âdâbüh, Riyad 1402/1982, s. 276; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts. (Yayın Matbaacılık), s. 158.

MUHİTTİN SERİN

ENİS RECEB DEDE

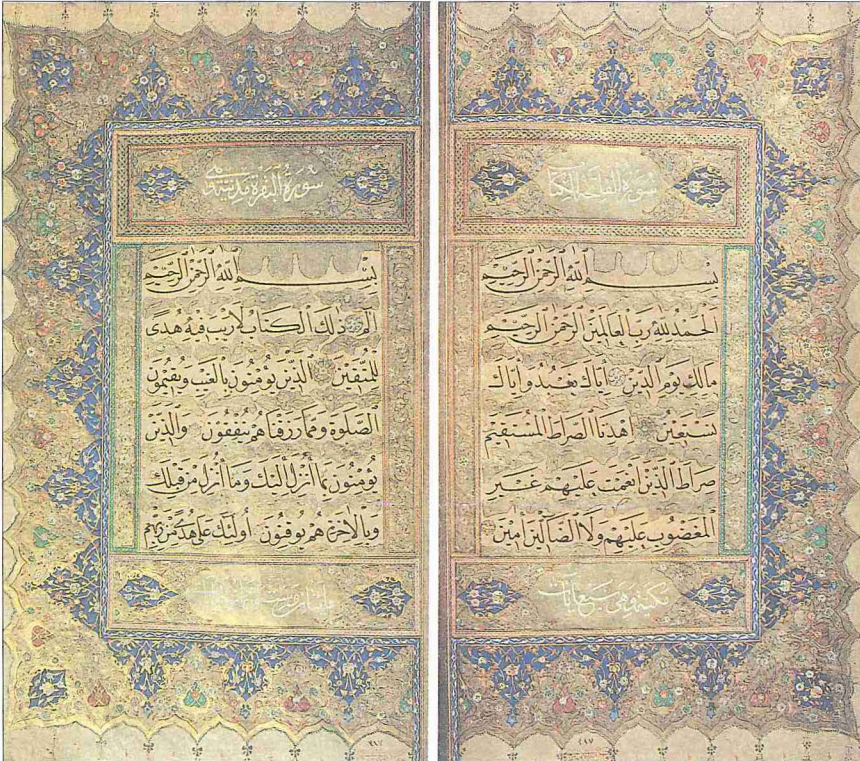
(ö. 1147/1734 [?])

Mevlevî şeyhi ve şairi.

Edirne'de doğdu. Asıl adı Receb olan şairin seksen yaşını biraz geçtikten sonra vefat ettiği belirtildiğine göre (Râmiz, vr. 1^b), 1650-1654 yılları arasında doğmuş olması muhtemeldir. Gülşeniyye tarikatına bağlı sipahi Derviş Halil'in oğludur. Çocukluğunda İbrâhim adında bir mücellidin yanında çıraklık yaptı. Daha sonra tahsil için İstanbul'a gitti; bir müddet kalıp Edirne'ye döndü. Burada Mevlevî şeyhi şair Neşâtî Ahmed Dede'ye intisap ederek ondan feyiz aldı. Sonraları tekrar İstanbul'a giderek Yenikapı Mevlevihânesi şeyhi Kârî Ahmed Dede'ye intisap etti ve onun *Meşnevî* derslerini takip ederek bu mevlevihâneye mesnevihan oldu. 1078'de (1667) şeyhi vefat edince Kasımpaşa Mevlevihânesi mesnevihanlığına geçti. Neşâtî Ahmed Dede'nin 1085 (1674) yılında vefatı üzerine onun yerine Edirne Murâdiye Mevlevihânesi'ne şeyh oldu. Kaynaklarda Enis Receb Dede'nin Mevlevî şeyhleri içinde en uzun ömürlü ve en çok müridi bulunan şeyhlerden biri olduğu kaydedilir. Altmış seneyi bulan şeyhliği sırasında beş padişahla yirmi sadrazamın onun mânevî dairesine girdiği söylenir. Padişah ve vezirlerin saygı ve bağlılıklarını kazanmış ve çoğu üzerinde nüfuz sahibi olmuştur. Sadrazam Koca Râgıb Paşa ile Şeyhülislâm Çelebizâde Âsım Efendi de onun müridleri arasında yer almıştır.

Enis Receb Dede'nin vefat yılı hakkında farklı tarihler verilmektedir. Müellif-

Enis Mevlevî'nin nesih hattıyla yazdığı Kur'ân-ı Kerim'den Fâtiha ve Bakara sûrelerinin ilk âyetleri
(Türk ve İslâm Eserleri Müzesi, nr. 398)

lerin çoğu bunu 1147 (1734) şeklinde gösterirken bazıları 1146 (meselâ bk. Râmiz, vr. 1^b) yahut 1145 (*Osmanlı Müellifleri*, I, 32) olarak kaydederler. *İzâhu'l-meknûn*'daki 1149 (1736) yılının (I, 492) neye dayandığı ise belli değildir. Galatalı Hâfîz'in, "Kürsî-i cennette Mevlânâ Enîs ola celîs" ve Seyyid Vehbî'nin, "Pîr Molla Celâl'e rûh-ı Enîs / Leb-i cüy-i Receb'de ola celîs" mısraları vefatına düşürülmüş tarihlerin en meşhurlarıdır.

Özellikle Mevlvî müelliflerince yazılmış kaynaklarda çeşitli menkıbe ve ke-râmetleri nakledilen Receb Dede, şeyhliği kadar Enîs mahlası ile yazdığı şiirleriyle de tanınmıştır. Tasavvufî mazmunlara dayanan süfiyâne ve hakîmâne şiirlerinde çoğunlukla içten gelen samimi bir ifade kullanmayı tercih etmiştir. Tezkirelerde şairliğinden takdirle bahsedilmektedir.

Çeşitli kütüphanelerde (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud, nr. 3571, Hâlet Efendi, nr. 693, İzmir, nr. 554; Millet Ktp., Ali Emîrî, Manzum, nr. 44; TSMK, Hazine, nr. 972 [leksik]) nüshaları bulunan divanı Edirne Valisi Ahmed İzzet Paşa'nın yardımıyla taş basması olarak yayımlanmıştır (Edirne 1307). Yaklaşık 1545 beyitten meydana gelen bu divanın başına şairin Müderrisizâde Mehmed Ârif tarafından hazırlanmış bir hal tercümesi de eklenmiştir.

Enîs Receb Dede ve divanı üzerinde biri Adem Ceyhan (*Enis Receb Dede Hayatı Edebî Şahsiyeti ve Eserleri: Divanı*, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1990), diğeri Halil Güntan (*Receb Enis Dede [Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni]*, SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1990) tarafından olmak üzere iki yüksek lisans tezi yapılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

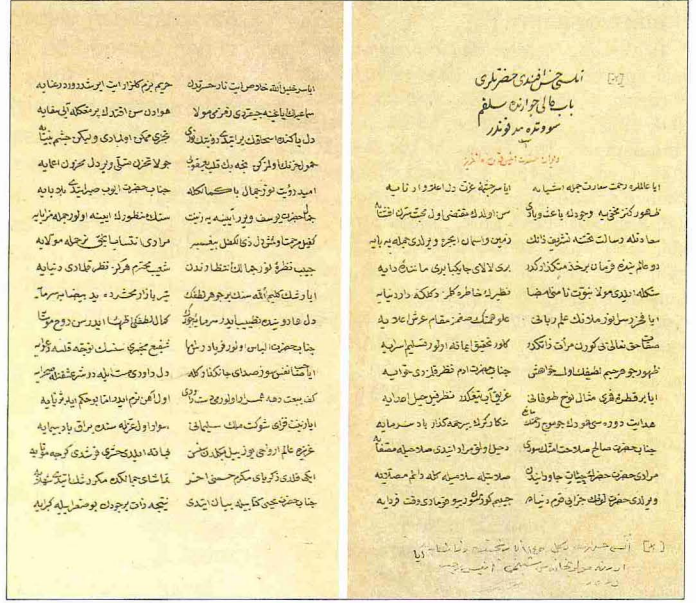
Sâlim, *Tezkire*, İstanbul 1315, s. 80-84; Sâ-kib Dede, *Sefîne*, II, 222-224; Râmiz, *Âdâb-ı Zurefâ*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3873, vr. 1^b-2^a; Esrâr Dede, *Tezkire*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi İlavesi, nr. 109, vr. 5^a-6^a; Fatîm, *Tezkire*, s. 20-21; Mehmed Tefkik, *Kâfile-i Şuarâ*, İstanbul 1290, s. 52; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, İstanbul 1309, s. 10-12; *Sicill-i Osmânî*, I, 442; *Osmanlı Müellifleri*, I, 32; *İzâhu'l-meknûn*, I, 492; Ergun, *Türk Şairleri*, III, 1293-1296; TYDK, III, 667-669; Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 554; Özege, *Katalog*, I, 286; *Kâmûsü'l-a'lâm*, II, 1058; TA, XV, 213; Hasan Aksoy, "Enis Receb Dede", *IDEA*, III, 48-49.

HASAN AKSOY

ENİSİ, Abdürrahim

(bk. ABDÜRRAHİM-İ HÂRİZMİ).

ENİSÜ'İ-ÂŞİKİN

(Anis el-âşiqin)

İrânlı meşhur şair Kâsım-ı Envâr'ın
(ö. 837/1433)

tasavvufî mesnevisi
(bk. KÂSİM-İ ENVÂR).

ENİSÜ'İ-KULÛB

(Anis el-ku'lûb)

Kadı Burhâneddîn-i Anevî'nin
(ö. 608/1212'den sonra)
tarihî, dinî ve ahlâkî
konulara dair manzum eseri.

Türk asıllı bir kumandanın çocuğu olarak 538'de (1143) Ani'de doğan Kadı Burhâneddîn'in hayatı hakkında eserinde verdiği bilgilerden başka mâlûmat yoktur. İlk çocukluk ve gençlik yıllarını Ani'de geçirdi. İçinde bulunduğu çevrenin de etkisiyle Farsça öğrendi; ayrıca diğer milletlerin dil ve alfabeleriyle hırşiyân ve Müsevîl'er'in dinî inançları hakkında bilgi edindi. Tefsir, hadis ve fıkıh gibi dinî ilimler dışında tıp ve astronomiyle de uğraştı. 556'da (1161) Gürcüler'e esir düştü. Dilleri ve inançlarına dair bilgisi sayesinde onlardan kurtulup Anadolu'ya gitti. Bir süre sonra tekrar Ani'ye döndü ve buradan Tebriz'e geçti. Bir müddet kadılık görevinde de bulunan Burhâneddîn-i Anevî, Ahlatşahlar'dan muhtemelen Seyfeddin Bektemür tarafından Abbâsî Halifesi Nâsır-Lidînilâh'a elçi olarak Bağdat'a gönderildi. Mahmûd adında bir vâizin telkiniyle yazmaya başladığı *Enisü'l-ku'lûb* adlı eserini 608'de

(1212) Konya'da tamamlayıp Anadolu Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykâvus'a sundu.

Burhâneddîn-i Anevî, Kisâi ve Taberî gibi tarihçilerin eserlerinden faydalananak hazırladığı bu Farsça eserini *Şâhnâme* vezniyle (feülün feülün feül) kaleme almıştır. Eser 28.000 beyitten ibaret olup büyük bir kısmı peygamber kıssalarına ayrılmıştır. Yedi bölümden meydana gelen ve Anadolu Selçukluları tarihine en eski yerli kaynaklarından olan *Enisü'l-ku'lûb* aslında dinî-ahlâkî mahiyette edebî bir eserdir. Kitapta peygamber kıssaları yanında Resûl-i Ekrem'in mi'râcı, gazveleri ve mucizeleri, Hulefâ-yi Râşidîn, Emevîler ve Abbâsîler devrinde meydana gelen bazı olaylar ve halifeler hakkında da bilgi verilmiştir. Abbâsî halifelerinden söz ettiği bölümde Sünnî geleceğe uyararak Gazneliler'e (özellikle Mahmûd-ı Gaznevî'nin Hindistan'daki fetihlerine) ve Selçuklular'a da yer vermiş, I. İzzeddin Keykâvus ile Nâsır-Lidînilâh arasındaki münasebetlerden bahsettikten sonra sultana öğütlerini ihtiva eden hâtime kısmı ile eserini tamamlamıştır. *Enisü'l-ku'lûb*, bazı bilgilerin dışında tarihî kaynak olarak fazla bir önem taşımamakla beraber VI. (XII.) yüzyılda Anadolu'daki fikrî ve edebî hareketleri, belli bir sınıfın mânevî eğilimlerini ve hayat görüşünü yansıtmaya bakımından kültür tarihi için küçümsenmeyecek bir değer ifade etmektedir.

Bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan (Ayasofya, nr. 2984) *Enisü'l-ku'lûb*'ün Kâdir - Billâh'tan Nâsır-Lidînilâh'a kadar gelen Abbâsî halî-